

EESTI KEEL

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

A. Saareste

Peatoimetaja k. t. ja toimetuse sekretär

L. Kettunen



Tartus, 1924

Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. Linda Pärt, Murdesugemeid kogumas	33
2. M. Jakobson, Võõraid kõnekäänusid eesti keeles	55
3. A. S-te, Ülevaade 1923. a. murdekogumisest	60
4. Küsimused ja kostused.	
A. S-te, „Palun see kiri (selle kirja, seda kirja) ära saata“ .	63
„ Jõi, lõi, sõi, tõi	64

Tähelepanemiseks aust. kaastöölisele.

Toimetuse töö hõlbustuseks palume „Eesti Keele“ lugupeetud kaastöölisi käsikirjadel täita ainult üks lehekülg. Soovitav, et käekiri oleks võimalikult selge, eriti tsiteeritavad keelevormid. Harvendus tähendatagu ära ühe joonega sõna (lause) all, j ä m e („rasvane“) trükk kahe joonega, kursiiv (keelekujud, näited) punase joonega ehk lainelise joonega (~~~~), fraktuur kiri katkestatud joonega (— — —), petiit täppjoonega (.....).

Austavalt

„Eesti Keele“ toimetus.

EESTI KEEL

Fr. R. Kreutzwaldi
nim. ENSV Riiklik
Raamatukogu

Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Vabriku 3, kort. 8

Talitus:
Tartu, Gildi 8, teisel korral

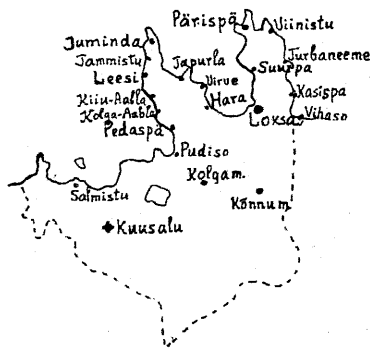
Murdesugemeid kogumas.

Olen olnud paaril suvel murdesugemeid kogumas Kuusalu kihelkonnas. See on maaalalt laialdasemaid kihelkondi. Ehkki üksikud külad enamasti eraldatud suurte metsade, soode ning rabadega, on sisemaa murre — mis meile juba tuttav Ahrensi kaudu ja õige lähedane kirja-keelele — kui mitte arvestada väikesi üksikjooni, võrdlemisi ühtlane. Teravalt erinev on aga ranna murre. Mind huvitas viimane, ning seepärast tegin selle oma eriliseks uurimisesemeks.

Ranna murret kõneldakse ainult neemel, peaausjalikult Juminda ja Pärispä neemel. Et Juminda ning Pärispä murdel on mitmeidki erinevaid jooni, eraldataksegi neid Kolga (Juminda) ja Kõnnu (Pärispä) ranna murdeiks.

On huvitav tähistada, et murdepiir sisemaa ning ranna vahel on järsk ning puhas. Kolga rannas lõpeb murre Pedäspäl, ühelt poolt (Pudisol räägitakse juba maa murret). Teiselt poolt lõpeb see aga Haras. Loksal on juba maa keel. — Kõnnu rannas on piiriküladeks Suurpa ja Kasispa, osalt Vihaso.

Palju ühiseid tunnuseid ranna murdega on Salmistu keelel. See tundubki kui ranna keel, ainult tugevasti moderniseerunult.



Millega seletada seda murdepiiri puhtust ja järskust? Randlased ise, olles teadlikud oma keele soomepärasusest, seletavad seda — mis kindlasti õige — tiheda läbikäimisega Soomega. Eriti elav olnud see läbikäimine vanasti, kui talveti olnud merel isegi liikuvaid kõrtse, kus peatunud nii soomlasi kui eestlasi. Neis pole olnud ka haruldased pühapäeva õhtused tantsupeod, millest osa võtnud mõlema vennasrahva nooremaid.

Vähe sellest. Randlased peavad endid isegi soomlaste järeltulijaks. Rahva hulgas on liikvel legend, et nende esiisad on asunud siia Soome Koivistult peale suurt sõda. Tapurla külasse, Kolga randa, asunud neli meest: Samel, Ant, Matjus ja Mats, ning nendest saanudki nimes vanemad talud: *Sameli, AnDi, Matjukse* ja *Matsu*. Ajaloolise andmena esitatakse, et näit. minu keeleobjektist Liutaja emast (kes praegu 70. a) neli põlve tagasi elanud Tapurlas kõigest 7 talupoega.

On lugu selle viimase arvamiseaga kuis on, kuid on tõsi, et rannamurdel on mõndagi ühist soome keelega nii üldises iseloomus, eriti aga sõnavaras. Selle iseloomu aga ja segamatuse sisemaa murdega on kindlustanud omaltpoolt ranna isoleeritus: teda lahutavad sisemaast suured metsad ja sood. Vähem põhjus aga pole sobimatus randlase ja maamehe vahel: ei saa maamees halvaks panemata rääkida randlasest, ei saa randlane sama halvaks panemiseta rääkida maamehest. Nii on see olnud ikka, nii on see ka nüüd. Maamees on võtnud randlast, ühes ta keelega, alati ironiseerides. Randlane on liig uhke, et midagi omandada maamehelt.

Kuid ühes kultuuri ning majandusliku tõusuga tasanud paratamatult murre ka siin. Randlane on saanud jõukaks — piirituseveoga Soome vahel. Ta saadab lapsi linna kooli. Ühistumine Tallinnaga on väga elav. Nii ongi murde kõnelemine igas külas (kuigi nende vahet kõige sagedamini 3—4 versta) eri astmel, olenedes peaaesjalikult majanduslikust seisust ning läbikäimisest. Kolga rannas on kõige nõrgem murre Leesil, kus peatub laev Tallinnast tulles kaks korda nädalas, kus asub ühisuse pood, koolimaja, seltsimaja ja mis tooniandvam küla kogu neemel. Selle järele Tammistu, Kiiu-Aabla, Kolga-Aabla, samuti Hara ja Pedäspä — oma naabruse tõttu maaga. Tugevam on aga murre Jumindal. Sellest kui neeme ninas olevast külast lootsin leida kõige puhtamat murret. Pettusin aga: Juminda on viimasel ajal hakanud kaotama oma ehtsust, ta on ikkagi võrdlemisi haritud ja jõukas

küla. Kõige ehtsam on aga murre Tapurlas ja Virvel.

Sama nähtus ilmneb Kõnnugi rannas. Siin võiks tõmmata teisigi kõrvujooni. Kõige nõrgem murdelt, nagu Kolga rannaski, on läänepoolne küla Suurpa. Tugevamad on aga idapoolsed Turbaneeme ja Kasispa. Esimese koha pärast võistlevad Pärispä ja Viinistu. Eelistaksin siiski Viinistut, seda suurt ja praegu jõukat küla, kus tõusnud uued eredavärvilised majad kui karbid ja kus pea igas talus on telefon. Need on aga viimaste paari kolme aasta saadus. Traditsioonid on jäänud endised. Vihaso küla sünnitab ülemineku astme: Kuusalu-Kadrina kihelkonna piir ühtib murdepiiriga. Võhmalt, Palmsest algab hoopis teine murre, milles kiirel läbikäigul kuulsin Alutaguse murde jooni (transl. -st; ka ill. *-je, ä > vuà: vuàmer, vuàmpank*).

Peatusin Kolga rannas Tapurla külas, kust leidsin väga hea keeleobjekti — Liutaja ema, Mai Krautsovi. Kes Liutaja emast on enam huvitatud, avagu G. Vilberg'i „Harjumaa“, kust võib leida tema pildi. Siit kogusin sõnavara, võtsin häälikajaloolise ülevaate. Sisemaalt võtsin võrdluseks häälikajaloolise ülevaate Hirvli külast, Kõnnu rannast aga Viinistult.

Häälikajalooliste ja leksikaalsete andmete kogumine (mille kõrval küsitlesin ka kohanimedid) võttis mult kaunike osa aega. Liikumine kaugete kihelkonna soppide vahel, kus puuduvad igasugu hõlbustused edasipääsemiseks, polegi nii kerge. Kaffest kuust, mis mul üldse olnud tarvitada, olen saanud osandada Wiedemann'i küsitlemiseks kõigest nädalat neli. Minu esialgset vilumatust arvesse võttes, olen jõudnud poole k-ni. Selle kõrval olen läbi küsitlenud G. Vilbergi „Randlaste sõnaraamatu“ (kuuk. „Eesti Kirjandus“) ja A. Saaberk'i „Murdesõnad Põhja-Eestist“. Kohanimede kogu on mul aga kaunis täielik. Suuremast osast kihelkonnast, millega ma isiklikult kokku puutusin, on kohanimed peensusteni. Ainult mõned üksikud külad, kuhu ma ligi ei pääsenud, on esindatud tähtsamate (näit. talu) nimede kaudu.

Ses enam kui kitsas ülevaates pole mul mahti peatuda pikemalt ranna keele iseäralduste juures. Tähendan üles ainult mõne jämedama joone.

Üldiselt võiks öelda, et ranna keel on rikas ja painduv. Tas leidub verbe, mis võiksid olla rikastuseks kirja-keelele (kas või näit. *larGema*). Ta armastab piltlikku ütlusviisi ning kubiseb sünonüüme ja onomatopoeetilisist sõnust.

Laialdasem kui vast kuskil mujal on essiivi ja instruktiiivi (*kolme lapse, palja päi, naisterahva väi* jne.) tarvita mine. On huvitav märkida, et essiiv on siin häälikseaduslik: *nuoren, poigan, lapsen, lautpän, väikkesen*, samuti ka: *vanan, pühän*. Olen siiski tähendanud üles ka sarnase lause: *kül jöks vihmä vesi joena müödä tiäd*. Väga eluline on siin ka kolmanda isiku possessiiv-suffiks.

Peajooni, mis juba esimesel kuulmisel lasevad paista ranna keelt soomepärasena, on:

1) Vokaalharmonia: *hädä, tänämä, tänü, männü, küllüs, lühükkäne, taGumane, põhüD, tähdüimä, täüs, täüttämä, säälnjäs, köüs, löül, tällü, süGüs, väsümüs, häbemädü*; kuid *kümnis, tervis, ei venü*.

2) Sisekadu suhtes on märgatav vanem aste: *sättama, helppusast, sädämä, siärameD, püdäma, söüdama, köüttämä, täüttämä, löüdämä* jne.

3) Puudub õ-häälik. See on esindatud mitmel viisil: *velG, verk, pein, tev, ehtut, pehud, sebrad, neü, ernas, lebü*, (tamme) *torü, korGe, löhn, num*; *õ: hiäruma, viäras, miek, riesk, piäsas*; (*luöma:*) *loin*, (*juöma:*) *join*.

4) Täiesti puudub palatalisatsioon.

5) Astmevaheldus pole tavalik. See on joon, mis kõige enam puutub võõra kõrva. Mõningais üksikasjus on see kirjakeelega ühine, suuremalt jaolt aga erinev. On üldiseks iseloomustavaks omaduseks, et tugev aste on nõrgem kui harilikus eesti keeles, — ütleksin enam: see on algupärane. Käesolevas ülevaates olen siiski geminaadid märkinud ülipikaks — sefglise taotlemise mõttes. Muidu jätaaksin nad aga ilma ühegi märgita.

Erinevusi:

a) *kk, tt, pp: G, D, B — lak: laGä, luk; luGüs, radas: raita, odan: ottada, lappima: labin, öttada: ödan, näüttädä: näüdän, jüüttäda: jüüdän, kuk: kuGü, nok: noGä, juü: jüdü, pat: padü, saḗ: sabi, seḗ: sebä*. Ka kaasrõhulise silbi järel: *huölimatta: huölimada, piäsastikku: piäsastiGüs, kadaiḗku; kadaiGüs*.

b) *mm, nn, rr, ll, ss* ei vaheldu: *äm: ämmäd, liḗ: liḗnad, vuḗ: vuḗrud, kul: küllid, pois: poissid, kaus: kaussid*. Lühike geminaat puudub üldse rõhulise ja kaasrõhulise silbi järel. Pikk esineb sarnaseilgi juhuseil:

lambad: *lamm*, *sambad*: *samm*, *ammustada*, *kallistada*,
mänd: *männüd*, *mette* 'mõte' jne.

c) Kahe ja kolme eri konsonandi ühendid ei vaheldu:
laisk: *laiskad*, *säsk*; *säsked*, *käsn*: g. *käsnä*, *lehm*: *lehmä*,
ernes: *erne* jne. Siiski *tuhk*: *tuhä*, *nahk*: *nahä*.

d) Pikad vokaalid ei vaheldu: *sâr*: *sâred*, *kâridä*:
kârid, *luòm*: *luomad*, *vüödilised*, *vièrad*: *vièras*, *sièn*:
sièned, *tûl*: *tûleGa*, *hûdämä*: *hûän*, *hîr*: *hîred*.

e) Diftongid ei vaheldu: *paiseD*: *paise* (nom.), *luiGes*:
luikke: *luiGes*, *leikkama*: *leikkada*: *leikkaGa*, *soimab*:
soimaGa: *soimada*, *laèv*: *laèvad*, *kaunis*: *kauni*, *jouluaiG*,
haüG: *haüi*, *kaüa*, *lõüdämä*: *lõüän*.

Peale seda märgiksin erinevusi vokalismis:

1) $\bar{e} > iè$: *sièn*, *piènikkä*, *miès*, *vièl*, *kièl*, *mièledu*,

2) $\bar{o} > uò$: *tuòma*, *suòmlane*, *luòm*.

3) $\bar{o} > üö$: *süömä*, *tüöline*, *vüödilised*.

4) \bar{u} — püsinud: *püdümä*: *püän*, *süälune*, *künar*,
rüppän.

5) pikk $\bar{ä}$ püsinud: *päsükke*, *känän*, *kâridä*. Põhja mur-
rete seisukohalt oleksid tähele panna: *ân* 'hääl', *tâl*, *pâl*, *pâ*;
kuid *hüä*. — $\bar{ä} > äe$, $\bar{ä} > ä$: *käd*, *mäle*, *ästäb*, *näd*.

6) Klusiilolluse kadudes kahe vokaali vahelt ei alane
vokaal: *nuäd*, *tuaš*, *luèn*, *puèn*, *tuèd*, (sürest), *süst* ('soost'),
lûd ('lood'), *siäd*, *viäd*, *siuttud*, *kauttama*, *maüd*, *veü*
(*vankrid*). Selles ühenduses olgu ka toodud näited: *pidäb*,
küdeb; kuid: *süöd*, *ei süändü*.

7) Aktiivi oleviku partitsiibis eraldatakse mitmus:
kätünd: *kätüned*, *süönd*: *süöned*.

8) Imperatiivi pl. II isiku lõpul *a* pro *e*: *säGa*, *añDaGa*,
parañDaGa, *kikkuGa*, *pühkiGä*.

9) Vokalsimi juures olgu ka tähendatud: *kaül*, *taülast*,
seüluda, *neül*, *naüran*, *naürid*, *mäüräd*; kuid: *kaèrad*.

Erinevaid jooni konsonantismis:

1) Ill.: *koGü*, *joGè*, *tubà*, *rabà*, *vedè*, *kädè*, *ladü*, *padà*.

2) Erinev on partitiiv: *haiGeṭ*, *oiGeṭ*; kuid: *vasara*,
jumala, *ilusa*.

3) Partitiivi ja ablatiivi lõpul heliseva kons. järgi *D*: *tuõnd*, *nuõrd*, *siënd*, *kiæld*, *sûrd*, *süänd*, *mâld*, *vüöld*, *kañ-neld*, *nuõrelD*, *emâld*.

4) *ŋG*: *ŋŋ*: *leŋG*: *leŋŋid*, *laiŋG*: *laiŋŋa*, *oŋG*: *oŋŋe*, *kiŋG*: *kiŋŋäd*, *tuŋGima*: *tuŋŋin*, *hiŋŋedu*, *räŋŋed* 'rangid'. Sama joon on omane ka Hirvli murdele (Kuusalu kih. keskosas).

5) Infinitiivi esinduses olgu nimetatud: *añdada*, *lõü-dädä*, *pettäädä*. Selle kõrval tarvitatakse ka juba: *añda*, *sätta* jne.

6) $\gamma > i$ rõhutu silbi vokaali järel: *pedäjääs*, *kadajääs*, *kajajääs*; kuid: *jalaGas*.

7) Inessiivi *-s* poolpikk: *päs*, *metäs*, *jalaš*, *lauäs*, *küsiGuš*, *omplemaš*.

8) Allatiivi *-l* poolpikk: *sürel*, *mehel*, *süGüstl*.

9) Lõpp *-t* püsinud sõnus: *olut*, *neitsit*, *kätküt*, *loünat*.

10) *tr*: *atr*: *atrad*, *putr*: *putru*, *petr*, *sepr*: *seprad*, *notr*: *notramieline*.

11) *tr*: *ohr*: *ohrad*: *ohri*, *kehrän*: *kehrädä*: *kehrämä*.

12) *ukseedine*, *otsaedine*.

13) *i*-line konditsionaal: *joisin*, *saisin*, *veisin*, *olisin*, *tulisin*, *kummardasin*, *ärmastasin* (vrd. impf. *kummardin*, *ärmastin*).

i-mitmus ja *i*-minevik on siin veel üldised. *t*-mitmust ja *s*-minevikku hakatakse tarvitama alles uuemal ajal. Näiteid imperfektist: *külin*, *näin*, *muš* 'murdis', *jöks* jne. Mitmus esineb siin järgmisel kujul: *jälGue*, *lauDue*, *härGiĵe*, *silmiĵe*, *kalue*, *küliĵe*. Erilist nimetamist vast vääriks ka II inf.: *kirjuttaes*, *selGies*, *añdaes*, *sulaes*, *luGees*.

Niipalju oleks Kolga ranna murde häälikulise külje üle. Kõik see umbes käib ka Kõnnu ranna kohta. Ainult niipalju võiks öelda, et see on maamurdest veel kaugem ja maamehele veel enam võõrastav.

Sõnaalguline *h* on siin üldine, kuna see Kolga rannas esineb ainult vanemal inimestel. Vanemate ja alalhoidlikumate keeletarvitajate juures on Kõnnu rannas vokaalide vahelised ja likvidale järgnevad klusiilid muutumata püsinud, nii sõna sees kui sõna lõppu sattudes. Ka ainsuse

2. isiku ja mitmuse 3. isiku -t märgiksin säilinuks. Erineva joonena võrreldes Kolga ranna murdega olgu tähendatud, et siin puudub oleviku ainsuse 3. isiku lõpp -B (resp. p): *tulè, lähtè, pità, lukè* jne.

Lisana esitan murdesõnad Kolga rannast, mis puuduvad Wiedemannil:

aderverk 'inetu, erakordne tegu, kommet'; tarvit. ka inimeste kohta: *teGi ühè aderverGi*

aettuma 'edasi kanduma, edasi aetud olema': *jušt kui aettub* ('käib tasa-tasa' — halvakspanevalt), *verGud aettuvad merel*

haGane 'terav, okkaline, õel isik, kes ei sobi teistega': *iüks vanà haGane, ei tämä sobi keneGäGi*

haGasküü 'sõnakuulmatu, koer, häbematu, ennekuulmatu hull': *nisuGune haGasküü!*

haGur 'haraline kepp, kärbis, mille otsas kuivatatakse kõisi rannal'

(h)aGudant 'must karvane vanamees, suure habemega': *oiGe (h)aGudant!*

ahav (tül) 'kevadene kuiv, vinge tuul, mis lõhestab': *kevädise ahavaGa*

ahistama 'hullama, näit. sülelema jne.; kabistama'; tarvit. poiste-tüdrukute kohta: *poissid jo ahistavad* (= plika juha asjaline)

ahterpeil 'ahter'

ahk g. ahà 'suur must merilind'

ahker 'agar, kärmas, töökas': *iGà tüöle ahker; siè ahker teGemä ja korjama*

haisev, haiseva tuGè 'vana põhjamis-, söimusõna': *kas sa haisev säd väljä! vai oled sa sin, haiseva tuGè! oh tei haiseva tukked!*

ajattama 'mõtlemä, juurdlemä, kabelema, vanu aegu meelde tuletama'

ajattalema, frekv. sõnast *ajattama*: *istuvad, ajattalevad*

ajü 'mahaniidetud hein': *tänäne ajü* 'tänapäev'

(h)ajuttama 'ennast alt ära venitama, mille tagajärjel sooled kubemesse vajuvad'

haGattama 'suure suuga, täie kõriga naerma, lagistama':

- oDà siè haGaŕttamine! meš mädänd sä haGaDad!
aèva üks haGaŕttamine*
- haks* 'väike hele räimekarva kala, piigid kõhu all; traks, raudhaks, träägel, persserookija'; selle rasvaga mäari-takse kingi
- alidus* 'jätis, jõudik, ülearune, keda enam kuhugi pole tarvis, millekski ei saa kasutada'; tarvit. enam vanade meeste, ka loomade kohta (koer, kass), halva, põlgava maiguga: *siè on jo oiGe vanà alidus, eGà sidà alidust tahà kehnegi*
- almustama* 'andeid andma, andeid viima nõidadele, maale, puile jne. nõiduse otstarbel; ka pruudi andeid koguma kosjaviina vastu veimevaka suurendamiseks'
- hamanik, hamaGa* 'sooh, jah, või niiviisi, tõesti — hüüdsõna teise jutu kinnitamiseks' (harva, vana)
- ammüttama* 'vahtima lollilt suu lahti, suu ammuli; midagi lagunud, irevil olema': *kADus ammuŕtab, tahtuB paranDada*
- aŕkslema* 'vastastikku jonnakalt vaidlema': *saiD sièl aŕkslema*
- arbuma* 'kunsti tegema, nõiduma'
- har̄mi* 'kurb, nukker': *mièl on har̄mi; teGi minù mièle har̄miks; muĭ on har̄mi mièl*
- har̄mittama* 'tumendama, kurvastama'; Wied. „härmistama“: *har̄mit̄ mièlD*
- hân, -i (?)* '(kaljaastja) kraan'
- ät: sâr at̄* 'jõulu laupäev', *väikke at̄* 'küünlapäeva laupäev': *jõulu at̄ta pikke päivä*
- hägè* 'linakamm, kraas'
- hägĭlämä* 'linu kraasima, kupraid otsast ära lööma'
- (h)äiĭsemä* 'hädaldama poolkadetsedes: oi, kuidas teil on — kuidas neil on — ei meil ole midagi'
- (kana) *äk* 'kanatool'
- (h)ällittämä* 'meelitama, kavalusega oma poole püüdma, hukutama'
- hämisemä* 'kisama, hädaldama, end meelega saamatuks tegema: ei saa, ei tule jne.'
- hähgüttämä* 'äkitama, kogeleva'

hähjästämä 'kõike omale püüdma, teiste eest ära kiskuma'
hähndür 'ahne, omakasupüüdja, kes kõik teiste eest omale ahnitseks'

hähüstämä 'ahnitsema, teiste eest omale kiskuma, kokku kaapima'

ärpuõlimane 'imelik, iseäralik, kummaline, halb, inetu; tarvit. naljatoonis' (vrld. *erioõdumane, jõõdine*)

ebaelama 'kahtlema, kaksipidi rääkima, ebaloogiliselt kõnelema'

ehè 'ilus, õrn, meeldiv, helkjas': *siè on niinda ehè silmist* (ilusa tüdruku kohta)

eistuk 'väike paat ühe paari aerudega, pära lai'

hel, -i väike kivine saarekene, ilma rohuta, puieta; tuntud Soome poolsest merest'

eraskät 'vasakut kätt'

erioõdumane, vt. *ärpuõlimane*

eritüõ 'töö mis peremehe töö kõrval omale tehtud'

eštekki 'ennevanasti'

eruma 'sõõrduma, piima kätte andma'

eruttama 'sõõrutama, lehmalt piima meelitama'

hidak, -u 'õhuke, õre, katkiminemisel riie'

iderdämä 'saamatult midagi tegema, käperdama'

iderik, -u 'vilets, vaevane, saamatu, kelle käes ei edene ükski töö'

hidunane, vt. *hidak*

ièrdämä '(leiba) jahudega laua peal veeretama'

iès '(härja) ike'

ieštämä 'härja ikkesse panema': *ieštä härG ärä*

hilè 'õhuke jääkord, kirmetis'

iil, -u 'hästi küps murakas'

imaelema 'himustama, vaanima, ilma et kätte saaks'

imestämä 'nõiduma, ära tegema'

imetus, -kse 'nõidumine, ärategemine, manamine'

inudu, -ttuma 'ropp, ilge, must, räpane; rumalasti rääkiv', tarvit. substant. ja adektiivselt: *õh sinä vanä inudu!*

inuuttama 'häbistama, määrima': *küil siè inut*

ist! interj. häbistamiseks, etteheiteks, eemale peletamiseks:

ist häbemädü!

istüd! vt. *ist!*

hiük, hiüGi 'paks libe pära vedeliku põhjas, näit. tärklis kartulipesu vees'

híluma 'pisut leegitsema; tarvit. tule kohta': *eGà sehGä nã midägi tehä, vähä hílub*

ivaknüt, -i 'kolmekuninga päevale järgnev päev' (vana)

ivendämä 'pikaldast kuiva valu sünnitama rinde all venituse tagajärjel'; ka: *siešt ivendäb, koht l.* (on oldud kaua söömata)

híver, -i 'õige kõva tuul'

iaḡkkama 'vaidlema, oma õigust taga ajama'

iaukkama 'vaidlema tühja-palja pärast'

iaünämä 'vastu hakkama; ilmaasjata taga sundima': *mis sa iaünäd minü kallal!*

iohtund 'juhm, ogar'

iolä 'tühi-paljas lora, mida ei taha kuulda, kuid millest siiski lahti ei saa'

iołdine 'vilets, abitu, hädaline, osalt imelik', tarvit. naljatoonis: *üks vanä iołdine tehti sie päť, sãn üheGi iołdise valmis*

iole, -ia 'rahu kadunud, ei saa magada, teeb nagu vähe ogaraks, uimaseks'

iołGuttama 'jonnakalt vastu rääkima, ise süüdlane olles'

iudä 'juga, *viekierus* meres'

iuttama 'jugama, teelt kõrvale kiskuma'

iukkama 'tugevasti tõukama, lükkama'

iunGerperi 'poisijõmpsikas, kangekaelne kelm, igalpool jalus'

iudmur 'joodik'

iut g. *iutta* 'nahkrihm, millega ike härja sarvede külge kinnitati'

kabinad 'kraam, kolu': *kasi omä kabinuieGa*

kabuma 'ära lõikama, noorelt kohitsema'

kaGistama 'rögistama, rinnust kähisema'

kahettuma 'mõjuma, aitama, kosuma'; vrd. *kahettusrohi*

kahü 'vähem jääpankade hunnik rannal'
kaibajus, kaibajusrohud 'kaetisrohud'
kaided 'pirrapälised', 'puud, mille vahel asub kanga suga'
kailat 'kajuti kõrgem osa, mis ulatab laeva laele ja mille seinad on akendest'
kaljattama 'karjatama'
kalv, -u 'kelme': *kalvunahk, maü kalvud, nahakalvud, kohü kalvud lähtäväd katki* (sooled hakkavad alla käima); vrd. *kõlv*
kampper 'ümarik vähem kivi, mis rihmaga kupu külge kinnitatakse'
karGulane 'jooksik, eriti väejooksik'
karkjas (kargjas), gen. *karkjamme* — vt. *karGulane*
kaimama 'õhutama, kipitama (eriti suu, kurk)'
karus (olema) 'peidus, pelgus, paos olema'
kastuma 'märjaks saama (eriti vihma käes)': *kastuvad märjaks*
käpjalG 'kodukäija' (vana)
käberduma 'kortsuma, rulli kiskuma (näit. riie või kasetohi põledes)'
kädistuma 'hapuks minema, kidisema (piim, sült)'
käkkeldämä 'käperdama, kiskuma'
käpsimä 'kergelt lööma, nokkima'
kärGäs, g. kärkkä 'kink, kärk'
käsittämä 'puutuma, torkima, kiskuma': *midäs läksid käsittämä!*
käu 'võrgukudumise nõel, uig'
käüttämä 'lõnga kudumisnõela, *käu* peale ajama'
keilimä 'uisutama'
kemustik 'kõrge kuiv künkline heinamaa, kus kadaka põõsaid ja muud sarnast'
kesè 'pooleli': *siè tüö jäi kesè, mis meil kesè jäi?*
keskehtuline 'õhtu oode'
keē, -u '(ussi) kest'
kidud, -ue 'kalarapped'
kiduma 'kõva korda peale võtma', tarvit. lumehangede, lume kohta peale tuisku

kihnuõtama 'rübelema, ühe koha pealt teise vehklema':
miDäs tämä enesäst kihnuõttaGu
kilD, killa 'koerte, huntide jooksuaeg': *siè on jo koèra*
kilD (=k. pulm)
kilDama 'jooksma, ümber jooksma, luusima; seltsi otsima';
 tarvit. eriti huntide ja koerte kohta: *hunnid kilDavad,*
kilDamise aiG, killa aiG
kiliGäs, -kkä 'jäa kild'
kimè, -jä heleda vinguva hääle kohta, *ei jošt ilus eGà huòn*
kim, -i 'laud, millest puunõu koosneb'
kirè, -jä 'küpsedes põlenud karedas ahjus; krõbe'
kõtla 'kaerakile'
kliḡ, -u 'plagu, merimärk madalate tähendamiseks'
klump 'vaikne, igav': *jâB üks klump asi*
koïDukañ 'aiakibuvits'
kohvõtama 'äkitselt midagi tegema, ilmuma': *kohvõttab*
vihale, süämes kohvat, (halb külgehakkav haigus)
kohvõttab külGi
komBastuma 'komistama, (maha kukkudes)'
kommeldama 'käima jinka-jõnka, kõverajooneliselt, komis-
 tades'
koñnalihâ 'käsivarre muskel'
kosettama 1) vt. roitima, 2) 'võõrustama, külasse tulema'
kõlv, -u 'õhuke nahk rasva, ploomi peal'; vrd. *kalv*
kõrrisse (jääma) 'kängu jääma': *pořsas on meñD kõrrisse*
kriuk, -u 'mitmeharaline konks; kabli'
kros, -i 'halb külgehakkav haigus (sügelised, paised, süü-
 filis jt.)'
kuivikkuD 'ülesuve seisnud kuusepuud'
kumppal, -i 'seltsimees, paarimees'
kûnar, -i 'kahe mastiga purjek, millel raad ainult ühel
 mastil'
kûnarparâ 'kolmemastiline purjek'
kûluviš (olema) 'ärkvel (olema)'
labuline, lappurahvas 'kutsumata külalised jootudel; koer-
 kõppalised'
lažü 'prügi, pihu': *lažü on silmäs*

- laksulaud* 'laud, mille peal virutatakse pesu, lõnga kuri-
kaga'
- lappama, lappesse (panema)* 'hoolikalt ning korralikult
kokku panema riidet, võrku, eriti pesu peale triiki-
mist'; *lappes* (olema): *pesu on lappes, veetud on
lappes*
- lasendus, -kse* 'sõna pikendamine, venitamine (näit. *kõssa-
lus* pro *kõssalus*)'; samuti *kaõga lasendus* (kanga
järelandmine lõngapoomi pealt): *ühel lasendukse veel
sâb*
- laü* 'laug, madal meri ranna lähedal': *laümeri, laüd olid
sâned kalü, soüan laüle*
- laüendama* 'lauks tegema, järele andma (näit. lõnga)'
- laüenduma* 'lauks jääma, rahustuma (meri, laine)'
- lavasi, -õme* 'laudi, riul, laetsas'
- lät, -a* 'madal meri ülalpool'; järjekord rannast: *laü, peõkre,
haüd, lät; lada meri, ladaid sâdi kalü*
- lähedüs, läheütü* 'söödik, söömar, ahne sööma': *siel on oitte
lähedüs, õh tei läheütümäd!*
- läristämä* 'tuult kiskuma vähema tormi eel': *vähäl läristäv
stt, eks siel jäl jälle ärä; vrd. läsämä*
- lädägillä* 'küljeli, hooletult lamades, käsipõsekil'
- läsämä* 'tuult valjuks tõstma suure tormi eel': *eks hakka
oitte läsämä!*
- ledü* 'tuli, lõke taelast' (vana)
- leGaelema* 'magama, lesima', tarvit. poiste-tüdrukute kohta,
'magatama'; ka: *tül leGaeleb* (puhub kord siit, kord
sealt, ilma kindla sihita)
- leGastama* 'edevalt, halpides naerma'
- leGuütama*, vt. *leGastama*
- lepsak, lepsakkune* 'halb, edev, kerglane'
- lidüs* (olema) 'tihedalt koos (olema)': *lidusse vajuned* (silgud,
kapsad)
- liëGustama*, vt. *leGastama*
- lieppuma* 'õõtsuma, kõikuma (näit. pesu kõrendal tuule
käes)'
- liette* 'väike paaritoobine ankur, mis poolesvees võrku para-
jas sügavuses hoiab'

- lihvendama* 'sõbrustama, püüdma teisele meeldida, haril. poiste-tüdrukute kohta; lipitsema'
- liverdämä* 'tühja juttu rääkima, lobisema, ette rääkima':
jubä liverd edè, kävi liverdämäs
- liivistik* 'kinnine jakk, käisteta, eest haakidega, sügava kaelalõikega, seesidega sabas; pihik; kanti suvel soojemate ilmadega' (vana)
- lisuma* 'lahtuma, lahjaks jääma, maitsest ära jääma (leib, viin, kohv, tee)'
- lïv, -i* 'pihik' (vana); vt. *liivistik*
- lobut, -i* 'vana lagunud majaloks'
- lodü* 'lume lobjakas, lõrts': *sadas lodü, lodune tiè*
- loGaelema* 'logelema, aega surnuks lööma'
- lohandik* 'pikem lõhutud puutükk, umbes kahe halu pikkune'
- lojü* 'lähedalt kostev, juures olev kisa, kust üksikud hääled välja kostavad': *läksin lojusse*; vrd. *menü*
- lojama* 'lähedal kisama'
- lovi* 'suur auk, lohk (näit. võrgus)'
- lõhvättämä* 'paha haisu laskma'
- lõüsis olema* 'sorakil, lõdevil olema (kangas, võrk, lõng)'
- ludemed* 'rebad'; tarvit. ühend.: *püksüd ludemil ~ ludemes, sièlik ludemes* (p., s. ripakil); vrd. *püksüd revil*
- luhvotama* 'paadi, laeva keula vastu tuult hoidma tüürides'; leid. ka Wiedemannil
- luõmapüü* 'käärpuud'
- luõrima* 'sõimama, põhjama, haugutama'
- lurï, -i* 'tänavuaastane kuuse ehk männi kasu'
- lügè g. lükke* 'helme pael' (vana)
- lük g. lügü* 'lai puu, mille peal talve lumega näit. veetoobreid enese eel lükatakse'; alumise otsa juures *ludestus* (mingi takistus), et toober seisma jääks
- madel, -i* 'kivihing (kala)'
- makkar, -i* '(jäme) vorst': *kaiu koëra kaiulaš makkar seisub*, (harv., vana)
- mallad* 'kasvavad linnaksed'
- manajus, -kse* 'nõidus, sõnadega äratemine'
- matjouk* 'toit: kartulipuder piima sees'

menü 'eemalt kostev kisa, vada, kust üksikud hääled välja ei kosta': *kül küLUB raiNALD sÛR menü ja kisa menuma* 'hulgana kisama, vadama' (vrd. *menü*)
(kät) muGä 'kättmööda, käe järele'
muištama 'mälestama'
mukshima 'ehtima, seadima, näit. peegli ees nägu, riideid, juukseid jne.'
mûram, -e 'säase ehk kirbu söödud kubel; väike rakukene, kühmakene': *nahk on mûramil*
müllür 'suur müraja, keda ei midagi pea paigal'
mürdümä 'halvaks minema, hapu maiku võtma'; tarvit. silkude kohta: *silGUD on mürdüned*
nâGel, -kli 'pulk aluse pardas (pära pool), mille külge kopi ots kinnitatakse'
nât, -i 'mõne taime (nairi, kaalika, porgandi, sibula j. t.) pealne'
näsä 'põikpulk labida, hargi varre otsas, millest käega kinni peetakse'
nenäviijG 'väike vihavaen, asjaõendus'
nubama 'näppude vahel midagi tasahiljukesi tegema; nokitsema'
nuttur 'suur nutja': *nuttur laps*
nûma tük 'tükk, mis ette võetud, mõõdetud ja mille peab tähtajaks lõpetama'
nük, -ä 'pöidla esimene liige otsast esimese nukini'; tarvit. harilikult mõõtmise juures: *kaks nükkä, kolm nükkä*
nürk, -ä 'sõrme nukk kolmanda liikme järel, vastu käeselga'; vrd. *nük* ja *rüšt*
ohmama 'taipama, millegi peale tulema, olukorrast aru saama, mõistma': *olisin minä sidä ohmand, ei minä olisi sinne menD, ei minä ohmand sidä üöllä*
oiBERDama 'komistama, (mitte langedes)'
oištuma 'sulama, külmetusest tagasi andma (kaalid, kartulid, lõngad, riided, maa)'
oni 'sügav meri, sügavam kui häud'
osuttama 'sihtima, tähistama, tabama': *osudin odakivesse, paiskasin painuva nenäle* (kivi)

100

(ärä panè) ouks, vana kõnekään: 'ära pane pahaks, ära
pea rumalaks, ebasündsaks'

hoürima 'umbropsu, ilma mõtlemata rääkima': *missä hoürid!*
hoüsud 'püksid' (harv.)

höünäk 'kerge, alp, eblakas': *vanä höünäk*

höünästämä 'alpima, edvistama, kerglane olema': *midäs
höünästägü!*

hördüläne 'kurivaim, vanapagan' (vana)

painupak 'pakk, mille peal painutatakse paadi laudu'

parðun, -i 'nöör, mis kliiverpoomi välisest otsast kahele
poole parraste külge tuleb ja kliiverpoomi otsi hoiab'

(miès)parG 'vaene mees' (kaastundlikult, kahetsedes)

parGuma 'ühtsoodu jonnakalt karjuma', harilikult laste
kohta

pasin, -a 'vanadest kõieotstest põimitud tross, kimp, mis
seotud kamela nooda külge ja mis ajab kamelad
merepõhjast noota'

pasü 'kinnine laudest toru, mis vähema toru kaudu ühen-
datakse keeva pajaga ja milles hautatakse paadi
laudu, et need paenduksid'

peiar, -i 'vigurivänt, võrukael, naljahammas': *påpeiar*

pelì 'ümmargune ringikäiv völl, mille peale rullub ankru
kõis'; siit ka: *aṅkkuri pelima*

peřdus, -kse 'olviauk'

piërGas, -se 'keema aetud piim, millele õlut hulka pandud
(pruuni värvi)'

piGeli pulk '4–5-tolline pulk, millega käikse kirju kujuti;
poolümmargune nupp peaks, selle järel järsku pulga
sisse lõigatud osa, mille peale niit aeti'

pištlik 'ohakas'

pîDevintti (sõitma) 'sõitma niipalju kui võimalik vastu tuult,
niipalju kui paat vähegi kannab': *piä pîDevintti!*

pikivi 'tulekivi, kivi, millest tuli tulerauga taela peale
löödi'

pilä 'halb nali, teist narriks pidamine': *teGeb pilä, siè on
aiva toistte pilaks*

pilama 'naerma, narrima, teist hirvitades ninapidi vedama'

piü 'piitsapael'
pisama 'jatkuma, küllalt saama'
plahvama 'rääkima, lobisema ilmast-maast kõva häälega, hooletult'
poderdama 'lobisema, rääkima siit-sealt tühja juttu, enam halva tagamõttega'
pohtama 'teist siunates taga rääkima, põhjama'
poimud 'võllid, krousid naisterahva riideil, seelikul, palitul jne.' (vana)
poimuperse küB (vana), vt. *kappui*
porõ, -a 'lahja põlv'
porckkapä 'väike, veel ilma jalgeta konnapoeg'
pořsas 'käbi': *küse pořsad, männü p.*
porü 'suurem kivi, millega lastakse merde rüsa, harvvõrk, räime ja kilu võrgud (hiljemal ajal tarvit. ankrut)'
preks, -u 'maiusroog'; tarvit. enam naljatoonis; haril.: *erkrudG*
pfřtanG, -u 'pikk puu, millega suurem puri püsti hoitakse'
porliër 'terve trobikond, ühte hunnikusse kokku tulnud ja siia-sinna aru pidav': *lüöväd porliërisse, ei sis tule väliä midäGi*
pořrama 'lobisema, rääkima ühest-teisest, ilma järelmõtlemata, ilma tagamõtteta'
pramama 'riidlema, oma õigust ajama, kisama üle teiste'
priřkesti 'tihti, sagedasti, ühtepuhku, tublisti'; *ma sõln priřkesti, sië oli sänd priřkesti kalü, sedä tarviveda priřkesti, priřkesti kaks virřta*
puhkema 'sööstma': *laine puhkeb* (laine sööstab randa suure hooga)
puok, -i 'majakas' (uus)
pusarik, -u 'väheldane kott, kus pisut kraami sees'
radus 'jõudus, ladus, huvitav': *meil on radus külada, iudusta meile raduks, aiG lähteb radusammi*
rañde kiñdad 'kindad ilma põidlata ja sõrmedeta, mis tarvit. merel käies, et käsivarred oleksid soojad'
 (suud) *rauttama* 'vastu hakkama, vastu rääkima, suud pruuksima'

Tri

- ravistuma* 'ära kuivama, praguliseks minema', kõige hari-
likumalt puunõu kohta; ka: *pät ravistub päivä käs,*
sü on ravistund
- räg* g. *râ* 1) 'põigiti puu (prigu, kunnari) masti küljes,
mille külge kinnitat. purjed'; 2) 'toores, poolkeenud'
(ainult kala ja liha on *tuõres*)
- râmasõ olema* 'lohakil, ripakil olema'
- râisimä* 'äkitselt suure rammuga tõmbama, kiskuma': *laine*
râisib 'l. peksab vastu kallast'
- râisämä* vt. *râisimä* (enam momentaanne varjund)
- râüşke* 'poolkeenud' *râüşked ka:dulid, r. sup* (liha on *sitke,*
kalad — *tuõred*)
- reheline* 'ilus, meelepärane, korralik asi, riie jne.', inimese
kohta ei tarvitata
- rehkama* 'taplema, vanduma, kisendama eemalt'
- reimal, -i* 'meremärk, tähis, mille abil märgitakse meres
abajaid, laevateid (nõõri ühe otsa küljes raudtomp,
mis nõõri vees paigal hoiab, teises nõõri otsas puu,
mis ujub vee peal; selle küljes teatud värvidega lipp,
plagu)'
- reppân, -ne* 'auk üleval toa seinas (suitsutoas), kust suits
ning aur välja läheb; praegu veel saunas'
- reštuma* 'niiskuma, tagasi andma, pehmemaks muutuma',
tarvit. näit. kärevalt küpsenud leiva, kalade kohta
(*püksüd*) *revit* 'püksid maha langemas'
- resedus* 'süte ving'
- risane* 'segi, pusereti': *risased hambad, hambad risasõ,*
kañnas risasõ, risane
- roišt, -u* 'prügi, pihu': *roišt silmäs, roišt põmä sieš, maGAB*
ninda kui üks roišt
- roittima* 'rahutult hulkuma, kõike uudishimuga, nagu taga-
mõttega, katsuma, tõstma, teise kohta panema'
- roušk, -u* 'krõmpsluu'
- rõdäGillä* 'lohakil, ripakil'
- rudistuma* 'ära vajuma, haigeks jääma kauasest paigal ole-
misest (keha kohta)'
- ruõdima* 'kalu roogudest puhastama'
- rübäl, -ä* 'kobar': (pähkled) *ühes rübäläs*

rünämä 'ründama'
rüödäelemä 'põrandal maas aelema'; laste ehk purjus meeste kohta
rüšt, -ä 'sõrme liikmekoht, nukk'; vrd. *nürk*, *nük*
rü '(iga) vana pealisriie'
(tuò)samà! interj. halvaks panevas mõttes
sanakobin, *sanavedu* 'tülitsemine, nägelemine'
saṅG 'kõrgelt niidetud viljakõrs rohuga segamini, mis pärast heinaks tehakse'
saum, -a 'laudade vahed paadil; jagu, mis paadi laudadel üksteise peal ülestikku'
savihein 'malts'
säliṅG, -e 'põikpuu tengi all masti otsas'
sähkulamp 'elektrilamp'
säie 'heie nõõripunumise juures'
särm, -e 'peenem halg lõmmušt kistud'
särvi g. *särbime* 'toidukõrvane: liha, või, kaste, munad jne.': *midäs särbimeks säB? siel on hüä särvi*
säline 'kõlbulik, korralik, aus': *ei olè sälist asetki, sälised inimesed*
sedì 'onu, ema vend'
seil, -i 'puri'
seilama 'purjetama'
señdäp-sïs 'sellepärast, muidugi (teise juttu kinnitades)'
seuttama 'segama, tüliks olema': *ärä tulè seuttama*
sièsiD 'peened voldid naister. jaki, kampsuni sabas, eri riidetükist pandud; seljataga kolm vastastikku, külgedel kaks'; siit: *sièsiDeGa kampsun*
sièvima 'selgima, näit. unest'; tarvit. enam lapse kohta; ka suitsu, vingu kohta: *saiin on jo sièvind*
simama 'himuga, suurte lonksudega jooma; krimama'
sirvima 'sirutama, sirgeks tegema — lõnga, riidet, paberit'
sil, -u väike kolmenurgeline puri paadi käilas; kliiver'
sohk, *sohkid* 'kaheharalised hargid, mis torgatud ridamisi maa sisse ja mille peal kuivavad nooda tiivad': *panè nuot sohkielle*

soõde-muõde 'turkast-tulist, suure kiiruga, uisa-päisa, ilma mõtlemata' (näit. suure kisaga sõimab teise üle ja ümber, teisel pole aega vastatagi)
soõmane 'soetud linapeo, linaoru, lina nuust'
sorü, vt. *soõmane*
suGer, -a 'aeru käepide'
suisa 'otsekohe, hoolimata'
sukkul, -a 'kanga süstik'
suks, -e 'kangaspuude tallalaud'
suotta 'asjata, ilmaaegu'
süõ, -i 'nõõr, millega (paadi) puri alt kinni peetakse; kinnit. purje alumise serva alumisse otsa; koud'
sühüttämä 'sügelema, kihelema'
sükkär g. *sükrä* 'suur kruss, keerd, harilikult lõnga sees; kuGupä'
tälDuma 'tasaseks jääma, raugema (ilm, tuul, torm, meri laine)'
talG g. *taia* 'ebausk, kunts, kunst'
tarskima 'riidu norima, urisema, torisema'
tattav 'korralik, tõsine, positiivne'
tähtüs g. *tähtüsä* 'ilus, silmapaistev, uhke, erakordne'
tärGiline 'tähtis, peenike (töö), mis nõuab suurt ettevaatust ja näit. palju valgust (näit. looma nülginine)'
tärmämä 'kolistama, logistama, kloppima ukse peale'
teli 'jääpank, rahn, mis lahti murdunud'
telima 'pragunema, murduma'; tarvit. talvise jää kohta
terä 'põid': *toõssu terä*, *säppa t.*
tihmaGas g. *tihmaikka* 'tihke': *pä on tihmaGas*, *jüksed on tihmaikkad* (kui kõva veega pestud)
tippama 'vähe kätte paistma', näitab liikuvat seisukorda subjekti ehk objekti suhtes: *kirGu tornid hakkavad tippama*, *lapse pä tippab ruGi vaheld*
tiv 'kindel, tugev, vettpidav (paat, puunõu)'
tivima '(paati, puunõu) veekindlaks tegema, takku, räbalaid pragude vahele toppima'
tivis (*olema*) 'pingul olema (kangas, võrk, lõng)'
toõvajus, -kse 'hoog, sagar (vihma)'

tores (*olema*) 1) 'kimbus olema': *laps on haiGuse tores. minä olin tänä haiGuse tores* ('haiglane, haigevõitu');
 2) 'vihane olema'
toṛnima 'vana asja lappima, kokku vedama, nõrssima'
toṛv, -e 'puukoorest karjapasun'
tõlõne 'tõmp, tõnts, saamatu': *vanä inimäse kâd on tõlõsed* (harv.)
trõm, -i 'vee voog, vool meres, mere põhjani': *sen trõmiGa ei sâ kaluGi!*
tuhudu, tuhuṭtuma 'kuumadu sūr'
tuõna 'kunagi. ammugi'; *tuõna vîmâtti* 'hiljuti vast'
turkkast-tulist 'väga kiirelt, suure rutuga'
tussa 'voltideta lahtine naister. palitu' (vana)
tussaḱkune, tussaḱ 'tasane, vähese jutuga, saamatu, tossikene'
tuhkas g. tuhkame 'lühike, ära põlenud peeru ots, jätis' (vana)
tūi, -i 'kasetohu torbik, sangaga'
tükkämä 'sunnitama ägedaid valu pisteid enne mädanemist (harilikult eeldab raskemat haigust)'
tüksämä 'valu pärast tuksuma, kihvatama'; vt. *tükkämä*
tüssäḱküne 'tuim, tasane, kinnine, iseeneses'; vt. *tussaḱkune*
uBIduksel 'valmis (olema), pakil (olema), kuid ei saa ega saa hakkama'
uliGali 'lepsak, edev, kerge, valmis igasugu koerustükkide peale': *išt uliGali!* (harv.)
uñDerlaGi 'alumine kord põrandal'
uñDuma 'läpastama, liisuma, niiskusest halvaks minema':
uñDund als
uñnadu, uñnâttuma 'mõistmatu, oimetu, arusaamatu'
uõBuriaḱ 'auk paadi põhjas, kust vesi välja lastakse'
urustama 'trööstima, ohkima, kaasa tundma': *kävîn tâDâ urustamas*
hûDimadu, -ṭtuma 'julge, jultunud, halva elukommetega, häbematu (vähe pehmema varjundiga)'
ûrdama 'puunõule põhja alla panema, uuret uuristama'
üllämä 'tõusma, kerkima (soo, savi; hiljuti tehtud rehealuse põrand, kui vett peale läheb)'
üõkuñnar 'õõhulgu, kellel pole õõsel rahu'

üsiGe 'üldse, hoopis, koguni; ei iialgi, ei kunagi, ei koguni':
tämä ei jākki üsiGe haiGeks, tämä ei hakkaGi üsiGe
teGemä

vaDaelema, frekv. s. *vaDama*

vadè (vaide) 'aga': tarvit. kõnes õige tihti nagu jutu jat-
kuks: *vadè minä tähän sulle näüttä, vadè ei tulè*
mièle.

vahepalä 'eine söögivahe keskel'

vaiduma 'hapnedes halvaks mineima', tarvit. piima kohta:
pīm on vaidund

valivalGe 'läbivalge, lumivalge (riie, lõng, pesu); valuvalge'
vallama 'paadi, laeva käilast allatuult, pärituult tüürides
juhtima'; vrd. *luhvama*

valvadus 'vari, kaitse' (metsast, karist, hoonest jne.)

vâbedama 'tasa, vaevaselt käima'

vânima 'luurama, piiluma, varitsema': *vânisin kanä järel*
(et pesa leida)

väGitük (*ramutük*) 'kasukanika järgmine leivakild'

väinimä 'lendlema suures tihedas parves', tarvit. sääskede
kohta: *säskeD väiniväd* 'sääsed suruvad'

väli 1) 'harv, suuresilmaline': *verk on väli, ei siè odä*;
2) *väli pidämä* 'enesest lugu pidama, end vääriliselt
üles pidama seltskonnas': *piä enesäst vähäGi väli!*

värü, -i 'sadam, kus laevu ja aluseid tehakse, parandatakse'
vedelüs 'laisk, lohakas, logeleja; vedelvorst'

vehk g. *vehä* 'kihv': *vehähämmas, siä vehk, huñdi v.*

velaelema 'sirvima, raamatut lehitsema'

verdaelema 'ääri-veeri mööda teisele etteheiteid tegema;
ette viskama, vanu asju meelde tuletama halva taga-
mõttega'

vidamisi 'poolviltu' (näit. riiet, puud lõigates)

vihavilajus: *tasane ja vaik, ei külu vihavilajust* (ei kuulu
ühtki häält)

vihuvimene 'kõige viimane'

vikkel g. *vikli* 'üks, kaks, kolm pahempidi silma suka
taha kujutud, ülevalt kuñi kannani': *suGä vikkel,*
vikkelsuGad

vilkap 'kibu, kapp, millega käsikoogu abil kaevust vett võetakse'

vilškima 'aega surnuks lööma, logelema; viltsima'

viristi 'aeva hai*Gettand* ja *hädaline*

viserik g. *viseriGu* 'peenike, vilets (mets)'

visuõtama, vt. *peibuõtama*

volk 'lai õmblus, läbiõmmeldud volt naisterahva riideis, seeliku ja põlle sabas, riiete piha peal jne.' (vana)

vuõlas g. *vuõlsa* 'kiirelt, hooga voolav (vesi, jõgi), hästi liuglev (paat)'¹

Linda Pärt.

Võõraid kõnekäänusid eesti keeles.²

1.

Austatud kuulajad, me oleme harjunud kuulama sellelt kõnetoolilt teadusemeeste, eriti keeleteadlaste huvitavaid kõnesid. Täna lubatagu sõna võhikule. Ta tahab juttu teha väikesist, otse väiklasist asjust meie emakeele alal.

Kõik suured asjad on kokku pandud väikestest, samuti ka meie keele ehitamine ja ehtimine, mida keeleteadlased eduga toimetavad, sest ta ei ole veel kultuur- ja teaduse-keeleks tõusnud, mille ülesehitamiseks on tähtsus ka vähemalgi liivasõmeral.

Läinud aasta lõpul pidas lugupeetud prof. M. J. Eisen tujukas toonis kõne „lõppude lõpust“³. See vene keelest ja vene koolist päritud „v kontse kontsov“ leidis väärilise hindamise. Kõne eesmärk oli: see võõras kõnekään meie keelest eemaldada, vähemalt nende suust, kes seda kõnet kuulasid. Kahtlemata oli kõnel laiematessegi kihtidesse ulatav tähtsus.

Sama saatuse osaliseks peaksid saama ka vene „znatšit-tähendab“, „kombinatsioon“ ja „absurd“, kaks viimast ladina keelest vene keele kaudu meile toodud, siis veel vene „ponimajete-mõistate“, „vot“, „ah?“ j. t. Igas keeles on

¹ Et trükikojas transkriptsioon-tüüpide valik veel puudulik, oli redaktsioon sunnitud keelenäidete märkimissüsteemis mõningaid lihtsus-tusi ette võtma. Nii näit. on diftongite järelkomponentide alt kaaruked ära jäetud (ainult kirjak. j tähenduses on j tarvitatud).

² Akadeem. Emakeele Seltsis 6. IV. 1924 peetud kõne.

³ Vt. E. Kirj. 1923, lk. 543.

tühjalpajaid sõnu, mida nagu tühja asemel täiteks kõnesse mahutatakse, nagu: *taas, teps, nõnda öelda — also, nicht wahr — n'est ce pas, alors, comme ça — all right*. Nendega rikastamist ja nende tõlgitsemist ei tarvitse. Omajagu on neid meil eneselgi, nagu: *see on, vaat, igatahes, ja nõnda edasi*; nad tüütavad meid ära, kui neid kas kirjas loed või kõnes kuuled.

Üleliigselt kordub „tähendab“ meie ajalehtedes ja kirjanduses. Isegi õpperaamatutesse tükib ta vägisi ase- nema. Vähemalt viimastes ei tohiks ta ulualust leida. Olen õppetunde pealt kuulanud, kus õpetajad peaaegu iga lause algusel kas „tähendab“ või „vot“ tarvitasi. Hiljuti kuulsin tänaval kaht plikat kõnelevat. Mööda sammudes kuulsin ka nende lööksõnu: „tähendab, see on üks teine kombinatsioon“. Endamisi mõtlesin ma: plikakestel on ka juba oma kombinatsioonid! — Niisuguste „kombinatsioo- nide“ hulka kuuluvad ka: „mõnedes linnades“ pro mõnes linnas; „Raadi, Jaama ja Ropka mõisad“ pro mõis; „ing- lise, saksa, prantsuse keeled“ pro keel; samuti ka: „eksamiit ära andma“ pro ära tegema, sooritama¹. Vene kee- lega harjunud isikud jätaavad kirjas sageli komma tarvita- mata pea- ja kõrvallauseite vahel, mis näiteks prantsuse ja inglise keeles (mitte: keeltes!) võimalik, eesti keeles aga lubamatu, — nõnda ka punkti eesti järgarvude tarvita- misel, kui kuupäeva märgitakse. (Rooma järgarvude taha punkti ei panda). Vene keel peab punkti sel puhul jäme- daks veaks, eesti keel aga punkti puudumist. Venemaigu- line on ka kõnend: „Puud kasvavad suurteks“ (pro suureks). Lähemalt selle üle prof. L. Kettunen i „Lause liikmetes“, lk. 62. Edasi tunneme vene keele mõju ka niisugustes lauseis, kus aega muudetakse, näiteks: „Korruga lendas mesilane rebase juurde ja annab talle vopsu“ — seega esineb lause esimeses osas minevik ja teises olevik, mis eesti lauseis mittedsoovitav.

Tähtsam ülalmainitud russiaismidest, mis venestamise ajajärgul meie keelde on tunginud, on vene deeprišt. nastoj. vremen i deistv. zaloga (osalt ka sõna „budušt i“ abil) tarvi- tamine, teistes keeltes gerundium, géron dif, mida mag. O. Loorits oma grammatikas teiseks infiniti i- viks loeb, teised grammatika d teda aga määrulise seesütlevaks peavad — saksa Partizip (I) präsentis. Kuid tema nimi ei puutu asjasse, kuigi tegev kooliõpetaja igat-

¹ Sõnal *sooritama* on kõnekeeles, teatavasti õige laialdaselt, halb tähendus, mispärast sõna — eriti koolipruugis — võimata tarvitada. Kas ei oleks soovitamav tarvitusele võtta „eksamiit õiendama“? Toim.

susega aega ootab, kuna vähemalt ühine terminoloogia eesti grammatikates aseme leiaks. Juba oskussõna „ütetus, ütlus, öeldis“ j. t. kutsub õpilaste hulgas segadusi esile, pealegi koolides, kus mitmed õpetajad eesti keelt õpetavad, igaüks oma armsaks saanud grammatika järele. Et segadusest pääseda, ühinevad õpetajad ladinakeelse lühendatud nimetusega: *predikaat*.

Kuid pööran tagasi vene deepriitš. juurde. Arendada teda grammatikaliselt ei ole vaja, konstateerin ainult, et eestis tema lõpud on *-des*, *-tes* ja *-es* (*lugedes*, *arvates*, *süües*) ja et see aegsõna vorm eestis on olemas. Aga tema paigutamine esimesele kohale eesti lauseis, kui tema rõhutamisel mitte iseäralist tähtsust ei ole, näib mulle olevat liig venemaiguline. „Märgates tema vigu tegin ma...“ Vene ja prantsuse keeles seda konstruktsiooni teisel kujul moodustada ei saa kui „märgates“ (zametšaja, en remarkant) lause etteotsa paanes. Minu kõrvus kõlab see lause omapärasem kui ütlemine: „Tema vigu märgates tegin ma...“ Rohkem näiteid tuua keelab ruum.

Et me seda konstruktsiooni lause lühenduseks tarvitame, on selge. Niisugune lühendus võib sündida ainult sel juhul, kui ta vorm lause aluse kohta käib. Kui seda tingimust tähele ei panda, siis tuleb otse vigane mõte ja vigane lause välja, näiteks: „Nähes neid pisaraid, said elavaks kõik endised tundmused.“ Me küsime: kes nägi neid pisaraid? Vastus: endised tundmused! Ja ometi on see näide ühest uemast tootest võetud („Post.“ nr 25 s. a.). Loobun muist näiteist. Niisugused konstruktsioonid on uemal ajal sedavõrd laialise käsitluse leidnud, et neid omapärasekski peetakse.

Vene keele mõju all kannatavad küll ka lause liikmed oma loomulikus järjekorras, näiteks pealauseis: „Enne lahkumist ema võtab Liisi sülle“, pro võtab ema... „Nüüd Madis õpetab talle laule“, pro õpetab Madis... Näide kõrvallauseis: „Kui lapsed jälle tulid tuppa (pro: tuppa tulid), siis nad väga kohkusid“ (pro: kohkusid nad väga).

Inversioon on ka eesti lauses lubatav, kuid sellejuures ärgu juhtigu meid mitte vene süntaks (alus seisku predikaadi ees), ei ka saksa reegel: kõrvallause jaoks olgu predikaat kõrvallause lõpul!

2.

Kuid kõige soodsama pinna meie keeles on leidnud üks ammu äraiganud, otse tüütav germanism, nimelt

saab-kõnekäänud, s. o. niisugused konstruktsioonid, mida auxiliaar saada ja passiivi mineviku partitsiibi (lõpud *-dud* ja *-tud*) varal moodustatakse, näiteks: „Siin sai juba öeldud“, „protokoll saab ette loetud“. Meie praegused keeleteadlased on seda germanismi juba küllalt sarjanud: mag. J. Aavik ajalehe artiklites ja brošüüris „Mõned keele reeglid“, pkt. 181, ja mag. A. Saareste oma „Tegelikkudes õigekirjutuse määrustes“ lk. 31, aga tal näib visa hing olevat. Uuemad grammatikad (Jõgever, O. Loorits) ei pea tarvilikuks seda aegsõna vormi nimetadagi, kuna H. Põld soovitab teda võimalikult harva tarvitada. (Kuidas lugu on niisuguste konstruktsioonidega teistes soomesugu keeltes, otsustagu meie keeleteadlased, kellele iga emakeele armastaja tänu võlgneb uute sõnade ja kõnekäänude soetamise eest). 26-e aasta eest astus kõneleja („Postim.“ 1898 a. nr. 32–34) selle germanismi vastu välja. Mag. J. Aavik nimetab teda („Postim.“ 1912 a. nr. 192) kärnaks eesti keele organismi küljes ja täiesti võltsiks (paari vähese erandiga, näiteks: kui konstruktsioon nimisõnast oleneb: tal oli au pidule kutsutud saada). See kõnekäänd on meie keelde sedavõrd sisse juurdunud, et teda eesti oma päraseks peetakse, nõnda et tema hurjutamiseks ikka jälle sõna tuleb võtta, kuna teda peeneks kõneviisiks loetakse ja nimelt siis, kui lause alus nimetamata jääb, millisel juhusel saksa, prantsuse ja inglise keeles tarvitusel on impersonaalsed pronoomenid (*man, es, on, one*) ja vene keeles verbi 3. isik tarvitusel mitmuses ilma pronoomenita ehk ka verbi 3. isik (sing. ja plur.) lõpuga *-sja (-ся)*.

Vaatame lühedalt järele, kuidas see germanism eesti keelde sattus ja „peeneks“ kõneviisiks sai.

Teatavasti ei ole meie kirjakeel vanem kui ligikaudu 300 a. Tema esimene grammatika ilmus a. 1637. H. Stahli sulest, nõnda siis sakslase töö, kes kirikuõpetajana oma ameti jaoks eesti keelt pidi õppima. Oli loomulik, et tema kui ka teised kirikuhärrad oma emakeele iseloomu eeskujul eesti keelt hakkasid kõnelema ja kirja panema. Mõisas asusid samuti sakslased. Kiriku ja mõisaga oli eestlasel alati tegemist. Mõisa- ja kirikuhärralt, opmannilt, kirjutajalt ja toaneitsilt kuulis eestlane peent, ausat eesti keelt, muidugi moonutatult saksa keele järele. Kohtunikuks oli mõisahärra, kirjutajaks tema opmann, kõik protokollid ja kirjad kirjutati saksa keeles, tarbekorral tõlgiti neid vahest ka maakeelde — täpselt saksa sõnade järele. Kirikus ja mõisas kuulis eestlane, kes oli kotiriides ja pärit suitsu-

tarest, seda peent maakeelf. Seda hakati eeskujuks võtma, sest eeskujuga äratatakse järeltegemist, nagu seda ülal nägime rütsitsismide signemistest hiljutisel venestamise ajajärgul. Nõnda levis see peen keel. Kõik rahvas võttis ta tarvitusele. Võib julgusti oletada, et sel viisil saksa sõnad ja saksa kõnekäänud — ka „saab“ — eesti keelde pääsesid, kus nad kahjuks veel praegu püsivad. Kindlaid tõendusi on seks olemas, et saksa ise, aegamööda mõnestki germanismist eestis loobusid, kui nad meie rahva keskel tegutsesid. Seks üks näide. Rossihnius kirjutab aastal 1632: „Andket andis, sihs sahb teile andis antud“ ja Stahl 1641: „Andket andix, sihs sahb teile andix andtud“. Aga juba a. 1816, kuna Uus Testament Tallinna keeles (arvatavasti ka saksa mehe tõlkes) ilmus, kõlab mainitud salm: „Andke andeks, siis antakse teile andeks“. Sakslaste tung eesti keelt õppida läks nii kaugele, et nad rahvalaule j. m. hakkasid koguma, isegi eesti keeles luuletama, looma, olgugi nagu naljaks oma perekonnapidude puhul.

Meie vanemad tegelased tarvitasid seda germanismi oma avaliku tegevuse algul, pärastpoole loobusid nad temast täiesti. Ajalehti ja kirjandust vaadeldes märkad, et ta on vaibumas, aga kohtu- ja kirikukeeles ajab ta veel praegugi lopsakaid õisi: „otsus saab kuulutatud“, „pruutpaarid saavad maha kuulutatud“, pro: kuulutatakse. Meie näeme, kuidas omapärane rahvakeel pinda hakkab tagasi võitma. Abiverb *saama*, saksa *werden*, tõrjuti välja, sest tal on eneselgi hulk funktsioone täita (vt. terve veerg *Wiedemanni* sõnaraamatus lk. 1013)¹.

Kindel on, et meil *saama* tuleviku moodustamiseks tarvis ei lähe, seks on eestis teisi võimalusi. Pean tarvilikuks mõnda tema funktsioonest meelde tuletada: Ma püüan teda niikaugele saada; metsas on palju marju, et saab neid õige korjata; kas kirja said? ja, sain; ma saan kosta; ta saab sellega hakkama. Ta sai rikkaks. Viimasel juhul vastab *saama* võõraskeelte verbidele: prantsuse *devenir*, inglise *to become*.

Kuid passiivvormide väljendamiseks ei kõlba *saama* sugugi. Siin tarvitame verbide lõppe: olevikus *-dakse*, *-takse*, *-akse*, minevikus *-di*, *-ti*, optatiivis *-gu*, *-ku* (*lauldakse*, *lauldi*, *lauldagu* jne.). Juba dr. K. A. Hermann seletas oma „Lauseõpetuses“: lõppudes *-dakse*, *-takse* on alus ja ütlus üheskoos. Selgemini väidab prof. L. Ket-

¹ Vt. autori artikleid „Peterb. Teat.“ a. 1913 nr. 100 ja „Postim.“ 1913. nr. 12 mag. J. Aaviku järeimärgusega.

tunen oma „Lause liikmetes“ (pkt. 19, täh.): „Passiivvormides, nagu *tullakse, tuldi*, näikse subjekt hämardunud 3. isiku lõpus (*-sen, -hen*) peituvat (*tullakse*, varem *tullaksen, tuldi*, varem *tuldihen*, võrdle eesti *see*, soome *hän*, eesti *tema*)“.

See on meil passiivvormid isegi olemas; miks tarvitame siis saksa „wird vorgelesen“, „es wurde gesagt“, mille sõnaline tõlkimine eesti lauset aina pikendab ja ruumi raiskab. Nendega me oma keelt ometi ei kaunista ega peenenda.

Nagu ülal põhjendasin, pärandus see germanism traditsioonina põlvest põlve, nõnda et ta eestipäraseks tunnistati isegi isikute suus, kes ühtki võõraskeelt ei oska. Radikaalselt peaks kõigepealt meie intelligents nüüd, kuna eesti keelteaduse ja kirjanduse keeleks hakkab tõusma, kõigi russelsismide ja teiste -ismide vastu suu ja sulega välja astuma, et meie emakeelt inetustest võõrasollustest puhastada. Ma usun, et ei liialda, kui arvan, et meie ühest muidu väga sisukast kõnest, peetagu ta kas kõnetoolis või kirikukantslis, halva keelelise mulje kaasa võtame, kui kõnes mainitud germanisme kordavalt kuuleme. Kujutagem ette saksa haritlase kõnet, milles lihtrahva „ich habe kein Geld nicht“ või „ich habe Ihnen gesehen“ kuuldavale tuleksid.

Ja nüüd, „vot“, „tähendab“, „lõppude lõpuks“ lubatagu soovida, et *saab*-konstruktsioonid meie keelest kaoks, isegi Meie isa palvest „Pühitsetud saagu Sinu nimi“, kuhu peaks astuma eesti optatiiv: „Pühitsetagu Sinu nime“.

Eesti iseseisvaks saamine lunastas ka meie emakeelele tema omapäraseuse.

Tõesti, nad kaovad, need võõrad kõnekäänud, nad vaibuvad aegapidi seda kiiremal, kui selleks ütleb oma autoriteetse sõna ka Akadeemiline Emakeele Selts, vähemalt oma häälekandja kaudu.

M. Jakobson.

Ülevaade 1923. a. murdekogumisest.

Käesoleval ajal oma peamise sihi — koguda võimalikult põhjalikult eesti kõnekeele sugemeid ja need kord uurijaile esitada laialdase murdesõnastikuna — poole järkjärgult sammudes oli Emakeele Seltsil ka mullu suvel rõõmustav võimalus, osalt riigivalitsuse lahkkel ainelisel toetusel, läkitada Eesti eri paikadesse asjahuvilisi keeleteaduse üliõpilasi korjama sellekohaste kavade ja nõuete järgi teateid

eesti murretest. Tööle asusid Seltsi stipendiaatidena: Hugo Brindfeldt Viru-Nigulas (1 kuuks), Selma Holberg Kihelkonnal (1 k.), Richard Janno Toris (1½ k.), Anna Johanson Häädemeestel (1 k.), Adele Jürgens Põltsamaal (1 k.), Taavet Karopun Rõuges (1 k.), Hildegard Kasvandik Põlvas (1 k.), Hermann Klein Järva-Madises (1 k.), Ksenja Kurgvel Jämajas (1½ k.), Mart Lepik Iisakus (1½ k.), Nikolai Oder Vaivarus (1 k.), Linda Pärt Kuusalus (1 k.), Elmar Päss Puhjas (1 k.) ja Sangastes (1 k.), Marissa Raekson Tarvastu lõunaosas (1½ k.), Julie Rõks Tarvastu põhjaosas (7 nädalat), Marta Sakson Tormas (1½ k.), Marie Sander Kolga-Jaanis (1 k.), Hans Schmidt Viru-Jaagupis (1 k.), Mihkel Tedre Rõigis (1½ k.) ja Aleksander Tiitsmaa Karusel (1 k.) — kokku seega 20 murdekogujat 20-nes kihelkonnas, töötades üldse 24½ kuud. Neist oli neljal üliõpilasel juba eelmise aasta töökogemused.

Emakeele Seltsile oma tööd senini loovutanud on 19 stipendiaati (23½ töökuud). Nende korjanduste arvulist ja väärtuslist külge kujutagu järgmised andmed.

Wiedemanni järgi üldse küsitletud on selle sõnastiku 4.080 veergu, seega terve Wiedemanni ligi kolm kord läbi. Häälikajaloolikka ülevaateid peajoontes on soetatud 16 (15-nest kihelkonnast): Jämaja, Kihelkonna, Rõigi, Häädemeeste, Tori, Järva-Madise, Kuusalu, Viru-Nigula, Vaivaru, Iisaku, Torma, Puhja (lühem, osaline), Tarvastu (2), Sangaste, Rõuge. Positiivseid teateid sõnade kohta on saadud:

Wiedemanni järgi küsitletud sõnavara umb.	22.900	sedelit
muul viisil küsitletud umb.	4.900	"
kohanimesid umb.	5.210	"

Positiivseid teateid kokku umb. 33.010 sedelit

Negatiivseid teateid (sõnade puudumise kohta) on saadud umb. 90.000.

Lugedes 1923—4 a. talvel kogutud Sangaste korjandust eraldi, saame Seltsile loovutatud kogusid 20; hinnates neid kvalitatiivselt 3 järku, saame tööde väärtuslise vahekorra kohta järgmise pildi:

I järku kogusid	5 (25%)
II " "	9 (45%)
III " "	6 (30%)

Neid kogusid aga kvantitatiivselt hinnates:

I järku korjandusi (2700—3050 sedelit kuus)	2 (10%)
II " " (1260—2060 " ")	9 (45%)
III " " (900—1120 " ")	9 (45%)

Ainult üks kogu on esimeses järgus nii väärtusliselt kui ka arvuliselt. Kvantitatiivselt I-s, kvantitatiivselt II-s on samuti ainult üks. Muud väärtuselt I järgu kogud on arvuliselt kasinad, s. o. III järgus. Neli tööd on mõlema hinnangu põhjal II järgus. Kvaliteedi kui ka kvantiteedi poolest viimase järgulisi kogusid pole.

Üldmulje tehtud tööst on kõigiti rahuldav. Töötanud on stipendiaatidena läkitatud üliõpilased kõik hoolsalt, kohusetruult ja ülesannetele täiesti anduvalt, mille eest neile siin Seltsi nimel tänu olgu avaldatud. Kui mõnede töötulemused väärtusliselt ja vast ka arvuliselt on väherahuldavad, tuleb seda asetada nende stipendiaatide puuduliku teoreetilise ettevalmistuse arvele. Tulevikus peaksid tööle asuma võimalikult alles need üliõpilased, kes täiesti vilunud on foneetikas, transkriptsioonmärkide tarvituses ja kes eesti ja mõningaid lähemaid sugukeeli peaasjalikult häälikajalooliselt tunnevad. — Töö edukusele on kahtlemata takistavalt mõjunud ka vihmane, vilu suvi, mil liikumine maal oli raskestatud ja rahvas paiguti tusane ja vähem vastutulelik.

Võidaks seada küsimus: missugusel määral on suudetud kahe eeloleva aasta jooksul teostada kavatsatud ülesannet? Seda selgitagu järgmised arvud, mis näitavad, kui suur % sõnu on 1922—23 a. kuludes Wiedemanni järgi küsitletud: Vastseliinas 46,5%, Põltsamaal 45%, Puhjas 40%, Rõuges 36%, Kolga-Jaanis 31%, Tarvastus 30%, Tormas 23,5%, Karusel 23%, Vaivarus 22,5%, Kuusalus 21%, Viru-Jaagupis 21%, Põlvas 21%, Koerus 20%, Rõigis 16,5%, Iisakus 14,5%, Karulas 12,5%, Järva-Madisel 12%, Toris 12%, Häädemeestel 12%, Jämajas 9,2%, Viru-Nigulas 7%, Kihelkonnal 4%. Läbistikku seega Wiedemannist küsitletud 22-s kihelkonnas umbes 21—22%.

Töö algul oli kavatsatud terve Wiedemann läbi pärida umb. 50-s kihelkonnas. Läänud kahe aasta jooksul on aga selgunud, et töö tempo aeglasem on kui ette arvati. Oleme jõudnud ka veendumusele, et koguni küllaldane oleks, kui Wiedemann ainult 30-s kihelkonnas läbi küsitletaks, kusjuures muidugi häälikajaloolisi teateid ja kohanimesid ikkagi kogutaks igast kihelkonnast. Neist 30-st eri paigast oleks 10 a. jooksul küsitleda 42.000 Wiedemanni veergu. Arvesse võttes, et 1922. a. jõuti 13½ kuu jooksul küsitleda 2.127 veergu, 1923. a. aga 24½ kuu kestes 4.688 veergu¹, kokku seega 38 kuuga 6 811 veergu, s. o. läbistikku ligi 180 veergu kuus, oleks meil ülesandest juba

¹ Ühes arvates ka kogu, mis veel Seltsile loovutamata.

teostatud vähemalt 16⁰/_o. Et järgijäänud osa sõnavara tuleks 8 aasta jooksul küsitleda, peaksime iga aasta kohta arvestama vähemalt 10¹/₂⁰/_o, s. o. ümmarguselt vähemalt 4.500 veergu, mille pärimiseks ära kuluks aastas 28 töökuud (mille jooksul oleks, nagu endiseltki, küsitletud samus paigus ka häälikajalugu, kohanimesid j. m.). Et koguda kohanimesid ja tutvuneda murde häälikulise küljega kõigis kihelkondades, tuleks töökuude arv aga tõsta 30 peale. Selle ülesande teostuseks tarvitseb Emak. Seltsil tulevikus iga aasta kohtadele koguma saata 25 stipendiaati.

A. S--te.

Küsimused ja kostused.

13. „*Palun see kiri (seda kirja, selle kirja) ära saata*“.

Kui predikaat on käskivas kõneviisis ehk passiivi vormis, siis ühtub lause sihitussõna, mis ainsuse sihitavas käändes esineb, teatavasti ainsuse nimetavaga, esineb aga predikaat mõnes muus vormis, siis samaneb sihitussõna sihitav kääne ainsuse omastava käändega. Aegsõna *paluma* kohta ei näi see reegel mitte nii kindlasti maksvat, nimelt siis, kui kõne on sisult küll käskiv, kuid predikaadi „*paluma*“ läbi saab ta väliselt mõne teise kõneviisi kuju. Näit. tuleks käskivas kõneviisis öelda: *saada see kiri ära, anna välja siin ligiolev tunnistus, pane üks kinni*. Kui aga samades lausetes viisakuse nõudel tarvitada predikaadina aegsõna *paluma*, siis tekib sihituse vormi kohta kahtlus. Ei ole täiesti selge, kuidas öelda: kas *palun seda kirja ära saata* ehk *palun see kiri ära saata* või koguni *palun selle kirja ära saata*; kas *palun välja anda siin ligiolevat tunnistust* ehk *palun välja anda siin ligioleva tunnistuse*; kas *palun ust*, ehk *üks*, või *ukse kinni panna*. — Näib küll nii olevat, et sarnastes lausetes peaks ainsuses olev sihitussõna sihitav kääne ainsuse nimetavaga ühtuma, kunagi aga mitte ainsuse omastavaga. Ka ei või neis lausetes sihitus partitiivis esineda, kuna mõte ometi totaalsihitust osutab. Partsiaalsihituses peab sihitussõna ka aegsõna *paluma* tarvitusel mõistagi partitiivis seisma.

A. Laasi.

Et küsimusse tulevais lausetes objekti peasõna (mis omakorda on objektiks) on *da*-infinitiivis (*saata, anda panna*) ja et predikaat *paluma* varal tahetakse väljendada neis

lauseis sisuliselt ikkagi käsiku, kuigi pehmemal, viisakamal kujul, on ainus õige tarvitada siin totaaloobjekti nominatiivis: *palun see kiri ära saata, palun välja anda ligiolev tunnistus, palun üks kinni panna* (vrd. aga teisalt käsu puududes: *tahan selle kirja ära saata, ta palub ligioleva tunnistuse välja anda, kavatsen (ka palun) selle ukse lukutada*). Partsiaal-objekti võiks siin tarvitada muidugi üksnes siis, kui verbiga väljendatava tegevuse laad on osaline, mitte-lõpulik, jätkuv: *palun seda kirja hoolsamini lugeda, palun seda tunnistust iga kord näidata, palun ust kõvemini tõugata*.

A. S-te.

14. Jõi, sõi, lõi, tõi.

Millise häälikseaduse järgi muutuvad eesti keele täis-
häälikud *o* ja *õ* *õ*-ks, näiteks *tooma — tõin, jooma — jõid, lööma — löid, sööma — sõime*.

A. Laasi.

Jooma, tooma, looma ja *sööma, lööma* verbide minevikus on diftongid *oi* ja *õi* muidugi algupärasemad kui praegune eesti *õi*, nagu ka lähemad sugukeeled (soome, karj., aun., veps.) näitavad. Neist muutustest vähemalt *oi > õi* on siiski võrdlemisi vana, eesti erielu eelne, vrd. vadj. *tõi, nõin* (kuid *j* järgi *õi > ei: jein; — õi > ei: lein* 'lõin, schlug', *sein* 'sõin'). Põhja-eesti murretes domineerivad *õi*-lised kujud (*jõi, lõi, lõi, sõi*,) mis esinevad ka juba meie kõige vanemas kirjakeeles. Ainult mõnes servimises murdes leidub *ei*-lisi kujusid esivokaalseist verbidest: Kihnu (*lüemä*:) *lei*, (*süemä*:) *sei* (kuid *lõi, jõi, tõi*), Lügånuse *leivad, sei* (kuid *luos* 'lõi'), Kodavere *sein, lein* (kuid *tõin, jõin*¹). Viimaks nimetatud järjel on ka lõuna-eesti murded: Karksi, Rõpina, Setu *lei* 'lõi, schlug', Rõpina *sei* (kuid *tõi, jõi*), Setu ka *j* järgi *ei: jei*. Muutus *oi > õi* on murdeti sündinud isegi järgm. sõnus: eL, ka Tartum. eP osas *tõine* (< *toinen*), Wied. EWb. *sõine* (**soine* puudub) 'soone', *soised heinamaad*. Häälikmuutuste *oi > õi* ja *õi > õi* tingimused ja ulatus on seniks veel hämarad. Laenamäine Alutagusest, kus *o > õ* on laiema ulatusega, ei ole igatahes mõeldav (vrd. Lügånuse ja Kodavere esindust). A. S-te.

¹ Vrd. Kettunen, Kodaf. Vok. 71, 75.

Vastutava toimetaja k. t.: Albert Saareste.

Väljaandja: Emakeele Selts.

Eesti Keele

1924. aasta tellimine
avatud.

Ajakiri ilmub endiselt **6 numbri** suuruses à 2 trükipoognat (osalt kaksiknumbritena à 4 tr.-p.), kokku 12 tr.-p. aastas. Numbrite ilmumine ei ole mitte kindlate ajamääradega seotud (kavatsetavasti siiski kaks nr.-t kevadsemestril, neli viimast aga sügissemestri jooksul). Tellimisehind endiselt **200 mk.** (väljamaale **225 mk.**) aastas (ühes postiga). Tellimisi võtavad vastu kõik Vabariigi postiasutused.

„Eesti Keele“ toimetus.

Keeleteaduslik ajakiri

EESTI KEEL

ilmub **Emakeele Seltsi** toimetusel, aasta kohta kuus numbrit (2—3 nr. kevadsemestril, 3—4 nr. sügissemestril) à 32 lk., kokku 192 lk. — **Üksikuid numbreid talitus müügiele ei saada.** — **1924 a. tellimine on avatud.** (Hind sisemaal **200** mk., väljamaal **225** mk.). 1923 ja (veel vähesel arvul saadav) 1922 aastakäik brošüüritult maksavad kumbki 250 m. (väljam. 275 m.). — Toimetus: Tartu, Vabriku kuja 3, 8.

Talitus ja raamatute pealadu: Tartu, Gildi kuja 8, Eesti Rahva Muuseum, II. kord (Emakeele Seltsi talitus).

Tellimisi võtavad vastu kõik Vabariigi postiasutused.

Muud Emakeele Seltsi toimetused:

Sugunimede muutjatele ja eestistajatele:

1. **Eestlasele eesti nimi.** Sisaldab järgmised kirjutused: Eessõna. Eestlasele eesti nimi. O. Kallas, Kas oleme küpsed? M. J. Eisen, Sugunimede tekkimine. V. Ernits, Nimede muutmine kultuuriloolisena nähtusena. G. Suits, Nimede muutmine Rootsis. Hilja Kettunen, Teile, kellede päralt on tulevik. E. K. Sööt, Omad sepad (luuletus). J. Aavik, Missuguseid nimesid ja mikspärast tuleks muuta. A. Saareste, Ka ristinimed eestilisemaks! O. Loorits, Eesti perekonnanimede kirjutamisest. V. Eestivere, Külalise võrdlus. „Academicus“, Kiri lahe tagant. L. Kettunen, Nimede valik ja soetamine. Nimede muutmise talituse teadaanne. Hind 50 marka.
2. **15.000 uut sugunime** Hind 50 marka.
3. **Nimede valik ja soetamine.** Hind 35 marka.

Hõimrahvaste keelte õppijatele ja sõpradele:

4. **Esimene liivi lugemik.** Hind 30 marka.
5. **Teine liivi lugemik.** Hind 40 marka.
6. **Kolmas liivi lugemik,** Hind 25 marka.
7. **Soome kirjastik nr. 2** (Valkea käärme). Hind 30 marka.
8. „ „ „ **3** (Kaksoisten seikkailut). Hind 30 marka.
9. „ „ „ **4** (Kultarukki). Hind 25 marka.

Muud väljaanded:

10. **Seto lugemik I.** Hind 150 marka.
11. **Aastaraamat I.** (1920). Hind 30 marka.
12. **Aastaraamat II.** (1921). Hind 40 marka.
13. **Aastaraamat III.** (1922). Hind 50 marka.

Emakeele Selts, Tartus.